HALK BİLGİSİ HABERLERİ

İstanbul, Eminönü Halkevi Dil, Edebiyat ve Tarih şubesi tarafından çıkarılır aylık mecmua

Yazı İşleri Müdürü : MEHMET HALİT BAYRI

Yıl : 6 Mart 1937 Sayı : 65

BALKAN MEMLEKETLERİMİZİN TIBBÎ FOLKLORU

Memleketlerimizin Folklosu [1] hakkında sizi birkaç dakika meşğul edeceğim. Zira, malûmunuz olduğu veçhile bu tetkikatın ehemmiyeti günden güne argtmaktadır. Bu ehemmiyet yalnız tıbbî bakımdan olmayıp tarihî ve Eymologik bakımdandır. Bizler için bu mütaleanın ehemmiyeti daha çok olup aramızdaki bağların isbatını gösterecektir.

Bütün Folklorlarda olduğu gibi milletlerin tıbbî itikatları da çok eskidir. Tabiî bunların esas menşe'lerini bulmak kolay değildir. Bu mevzu hakkında derin tetkikler yapacak olursak en eski ecdatlarımızın zihniyeti hakkında tarihin bile bahsetmediği hakikatleri bulabiliriz.

Bu mühim noktayı bir tarafa bırakarak büyük bir sıdk ile bir nesilden diğerine geçen bir örnek olan millî Folklorların kıyasî tetkiki ile iktifa edelim. Bu noktada tereddüt câiz değildir. Bu itikat ve hurafatın bir kısmı çok eski el yazılarında tesbit edilmiş bulunmaktadır. Halbuki mevzuumuza dair bu kitapların ihtiva ettikleri malûmat bu günkü cahil köylülerin bize naklettikleri malûmatın tamamile aynıdır.

Bu kıyasî tetkikten, Balkan memleketlerinin tıbbî Folklorunun bir kısmının ise her yerde hemen hemen aynı olduğunu görürüz. Buna dair bir kaç misal ister misiniz?

Düğün günü gelinin üstüne para ve buğday serpilir. Bu, yeni evlilerin zengin olması ve çok çocuk sahibi olmaları içindir. Bu itikada Yunanistanda ve belki diğer memleketlerde de rastgelinir. Anadolunun bazı kısımlarında, veremlere Kaplumbağ eti yedirilir. Aynı şekilde Bulgaristanda Dr. Staianoff'e göre bu, umumî zafiyetde kullanılan bir tedavi usulüdür.

Müşterek bir Folklorun bu misallerini namütenahi uzatabilirim. Fakat bu tetabukun sebebini, mazide ırklarımız arasında sıkı ve devamlı irtibatlardan başka bir yerde bulabilir miyiz? Böylece binlerce sene evvel küçük Asyanın Sumer ve Hititleri uzak memleketlerde birçok akınlar yapmışlar ve beraberlerinde an'ane ve itikatlarını götürdükleri gibi, kendileri de

[1] 9 Teşrinievvel 1936 da İstanbulda toplanan dördüncü Balkan Tıp haftasında tebliğ edilmiştir.

fethettikleri yerlerin tesiri altında kalmışlardır. Tarihi kadimede birçok hicretler yapan milletler için de aynı mülâhazat varittir.

Geçen sene Madridde yapılan kongrede, Romanyalı Prof. Gomoiu, Yugoslavyalı prof. Thaller, Yunan prof. Kousis, ve Bulgar prof. Stoianof tıbbî anane ve hasletler hakkında değerli bilgilerini tebliğ etmişlerdir. Biz de bu kongrede Anadolu tıbbî Folklorundan bahsile tam mahalli bir itiyat ile başka yerden alınmış olan âdetleri ayırmanın güçlüğü hakkında bilhassa israr ettik. Balkan tıbbî folkloru üzerine çalışan âlimlerden çalışanlar meyanında Staniceff, Sochakoff (Bulgaristan) Lambros, Politis (Yunanistan) Batut, Thaller, Gjorgjoviç (Yoguslavya), Bologa, Gaster, Gorovei, Laugier ve Sarafidi (Romanya) Galib Ata, Halit Bayrı, H. Fehmi, H. Ömer, İsa Nazım, H. Orhan ve sairenin (Türkiye) isimlerini zikretmek isterim. Fakat ihmal edilmemesi lâzım gelen bir nokta, bir düşünce ve itiyat ittihadının iyi kullanıldığı takdirde milletler arasındaki bağları takviye etmek için mühim bir kuvvet olmasıdır. Hakikaten Balkan memleketlerinin Folkloru diğer memleketlerin Folkorundan bir çok noktalarda ayrılır. Balkan milletlerimiz, kısmen iklimin tesisi onları maddeten daha kuvvetli ve manen de bir çok noktalarda müşabih yapan hususî bir inkişafa mazhar olmuşlardır.

Balkanlılar kuvvetli bir sıhhate ve hususiyetlerini teşkil eden iyi bir düşünme kabiliyetine maliktirler. Çalışkan ve itaatli olup hayatta terakki etmek için kâfi olan bütün kabiliyetleri ve meziyetleri havi bir kütle teşkil ederler. Çok parlak görünen bir maziye doğru bu ilerilemede, müşterek bir çalışmaya lâzım olan şeyler biz doktorlar tarafından ihmale lâyık değildir. Onun içindir ki tıbbî Folklor, meslekdaşlarımın bütün dikkatini celbetmeğe lâyık ve müstehaktır. Türkiyede 1927 de bir Folklor cemiyeti tesis edilmiş ve bu güne kadar 59 mecmua ile millî Folklorumuz hakkında 10 eser neşretmiştir. Bu neşriyat, memleketimizin bütün şehir ve köylerinde yapılan tetkikatın neticesini ihtiva etmektedir.

Bükreşte 1932 de toplanan IX uncu beynelmilel Tıp Tarihi Kongresi esnasında meşhur alim Cantacuzène muhtelif memleketlerin mukayeseli bir folklor tetkikile iştigal edecek olan beynelmilel bir komitenin teşkilini teklif etti. Bu tetkikat Madrit kongresinde olduğu gibi sonraki kongrelerde de tebliğ edilecektir.

1938 Eylülünde Atina, İstanbul, Sofya, Belgrat, Bükreş, yani bütün Balkan merkezlerimizde yapılacak Tıp Tarihi Kongresinin programında bu mesele yine mevcuttur.

Onun için ben de Tıp haftamızdan istifade ederek bu güzel tezahüratın projesine nazarı dikkatinizi celbetmek istedim.

Dr. A. Süheyl Ünver

— Geçen sayıdan devam —

SABUR TAŞI

Oğlan naçar kalarak kızın istediklerini almış ve mağaraya getirmiş. Kız teşekkür ederek:

— Senden son bir şey daha istiyeceğim; benim iplerimi çöz, demiş. Çocuk ipleri çözmüş ve sonra:

— Allaha ısmarladık, diyerek evine dönmüş.

Konağa geldiği zaman akşam olmuş. Yatsı namazı kılınmış. Çocuğun güvey girme zamanı yaklaşıyormuş. Hemen annesine gitmiş:

— Anne, ben mağaraya gitmeden güvey girmem, demiş. Ve ihtiyar kadının şaşkın şaşkın baka kaldığı bir sırada hemen sokağa çıkmış ve mağaranın yanına gelmiş. İçeri girmemiş ve bir delikten kızı seyre dalmış.....

Zavallı kız, sabur taşını ve süngeri önüne koymuş, başından geçenleri ve bütün dertlerini onlara birer birer anlatmış. Kızın sözleri bittği zaman sabur taşı ortasından çatlayıvermiş. Kız ona:

— Ben bu kadar çile çektim, hepsine sabrettim, dayandım da sen niye dayanamadın, demiş.

Diğer tarafta da sünger kaynamağa başlamış, o da tahammül edememiş.

Kız bu sözleri söyledikten sonra kara saplı pıçağı eline almış, tam kendini öldüreceği sırada etraftan:

— Dur! Diye bir ses gelmiş.

Kız Pıçağı yere atmış ve beklemiş. Duvar yarılmış, hocası önde, yeşil cüppeler giymiş, beyaz sarıklı üç çocuk arkada, içeri girmişler.

Hoca efendi çocuklara :

— İşte bu kadın sizin annenizdir, haydi elini öpünüz, demiş.

Çocuklar annelerinin ellerine sarılmışlar. Kız sevincinden ağlamağa başlamış. Hoca efendi, kızın arkasını sıvamış ve sonra duvara dalarak kaybolmuş.

Bu manzaraları gören çocuk sevincinden deli gibi olarak hemen mağaradan içeri girmiş, kadınla sarmaş dolaş olmuşlar. Kızın ayaklarına kapanarak af dilemiş.

Konaktakiler, vakit yaklaştığı halde damat beyin meydanda olmadığını görünce merak etmişler. Çocuğun annesi hemen mağaraya gitmiş. Gördüğü manzara karşısında şaşkına dönmüş, kızın ellerine sarılarak:

— Ben ettim sen etme, diyerek ağlamış.

Sonra hep beraber konağa gelmişler. Kızı hamama sokmuşlar. Karyolaya yatırmışlar. Yeni gelini geri çevirerek evine göndermişler. Hayatlarının sonuna kadar mes'ut olmuşlar... Sabreden muradına erermiş....

BEDESTENLİ MUSTAFANIN OĞLU

Bedestenli Mustafa isminde biri varmış. Bu adamın çok kıymetli bir oğlu varmış. Bir gün lalasını çağırarak:

— Bana bak lala!.. Eğer ben ölürsem çocuğum sana emanettir, demiş. Bir kaç zaman sonra adam ölmüş. Tabii, hem lala, hem de çocuk çok müteessir olmuşlar. Günlerce yas tutmuşlar. Lala çocuğu gezdirmeğe başlamış, fakat çocuk bir türlü babasını unutamıyormuş. Kadın, çocuğun haline acıyormuş. Bir gün onu alarak arkadaşlarının evine götürmüş. Oradakiler:

— Aa... yavrucuğm, sen niye böyle kederlisin? Biz sana keder suyu verelim de her şeyi unut, demişler.

Çocuğa rakı vermişler. O da sarhoş olmuş ve neşelenmiş. Lalası da ona iskambil oynamasını öğretmiş.....

Velhasıl çocuk hem rakıya, hem de kumara alışmış. Lala bundan istifade ederek çocuğun bütün servetini almış. Bedestendeki dükkâna da sahip olmuş. Nihayet paralar bitmiş. Lala:

— Artık ben seninle oturamam, diyerek çıkıp gitmiş.

Çocuk sefahatten kendini alamamış. Elinde kalan dükkânları, hamamları satarak paralarını yemiş. Bir gün polisler gelerek çocuğu evden çıkartmışlar. Bunlar bir yer odası bularak başlarını sokmuşlar. Çocuk akşamları annesine bir okka ekmekle bir mum zor buluyormuş. Bir gün yine parasız kalmış, lalasından para istemeğe gitmiş. Lalası:

— Haydi işine git, nerede soyundunsa orada giyin, hem ben artık mevki sahibiyim, benim yanıma gelme, demiş.

Çocuk oradan çıkarak bir konağın kapısında oturup:

— Of yarabbi.... Ne yapacağım şimdi, diye düşünmeğe başlamış. O sırada kapı açılıvermiş. Çocukda arkası üstü taşlığa yuvarlanmış. Kalktığı zaman karşısında çok güzel bir kadın görmüş. Kadın:

— Yavrum, ne düşünüp duyorsun, bana söyle bakalım, demiş. Çocuğu yukarı almış, derdini söylemesi için israr etmiş. Çocuk da başından geçenleri birer birer anlatmış. Kadın, çocuğu hamama yollıyarak yıkatmış, sonra yemek yemek üzere sofraya oturmuşlar. O sırada kapı çalınmış, kadın şaşırmış:

— Aman sen şu kapının arkasındaki hasıra gir, kocam geldi, demiş.

Kadın kapıyı açmış. Kocasını karşılamış, beraber yemek yemişler. Sonra adam çıkıp gitmiş.

Çocuk hasırın içinden çıkmış, kadınla karşılıklı yemek yemişler. Yemekten sonra çocuk:

— Allahaısmarladık, diyerek çıkarken kadın ceplerine para doldurmuş ve ertesi günü tekrar gelmesini tenbih etmiş. Çocuk buradan çıkınca la-

lasının evinin önünden geçmeğe karar vermiş. Pencerenin önüne geldiği zaman lala pencereden seslenmiş :

— Küçük bey, küçük bey, gel bir az oturalım, demiş. Çocuk içeri girmiş. Lala çocuğu bu halde görünce şaşırmış :

— Ayol bu hal ne .. Ne oldu sana ? Demiş.

Çocuk anlatmış :

— Buradan çıkınca bir konağın eşiğinde oturmuştum...Kapı açılıverdi, bende yuvarlandım, karşımda güzel bir kadın gördüm, beni yukarı aldı, hamama soktu yıkattı, yemek yiyeceğimiz zaman kocası geliverdi... Ben hasırın içine saklandım, adam gittikten sona beraber yemek yedik... Giderken cebime de para doldurdu ve yarın tekrar gelmemi söyledi, demiş.

Lala telâşla sormuş :

— Pekî,yarın gidecek misin? Demiş.

Çocuk da :

— Evet gideceğim, diye cevap vermiş.

Lalası :

— O halde dönüşte bana her halde uğra, demiş.

Ertesi gün çocuk yine kadının evine gitmiş. Yemek yiyecekleri sırada adam gelmiş. Kadın, çocuğu mutfaktaki yumurta sepetinin içine koyarak yukarı çıkmış. Kapıyı açmış, kocası içeri girince belinden kocaman bir pala çıkarıp kapının arkasındaki hasırı orta yerinden ikiye bölmüş. Kadın şaşkın şaşkın:

— Yahu ne yapıyorsun? Diye sormuş. Herif:

— Hiç, diye cevap vermiş.

Beraber yemek yemişler. Adam çıkıp işine gitmiş. Akşam üstü çocuk yine lalasına ugramış:

— Abdal herif eve gelince belinden bir pala çıkardı, hasırı orta yerinden iki parçaya böldü, ben de mutfakta büyük bir yumurta sepetinin içinde idim, demiş.

Lala içinden kızmış:

— Yarın gidecekmisin, diye sormuş.

Çocuk:

— Elbette gideceğim, hiç böyle şey kaçırılır mı, dönüşde tekrar sana uğrarım, demiş.

Çocuk ertesi günü konağa yine gitmiş. Kadın bu sefer:

— Sen şu havuzun içine gir, başına şu kabağı geçir, ben taş attığım zaman hiç kımıldama, kocam attığı zaman sallan, diye tenbih etmiş.

Öğle üzeri adam gelmiş, doğru mutfağa girerek yumurta sepetinin ipini kesmiş, sepet yere düşmüş ve yumurtalar kırılmış. Kadın kızmış:

— Canım yumurtalardan ne istiyorsun?. Demiş.

Adam hiç ses çıkarmamış. Karısı sofrayı havuzun kenarına kurmuş, kocasına seslenmiş:

— Yahu bu gün yemeği havuzun kenarında yiyeceğiz, demiş.

Adam gelmiş. Sofranın başına oturmuşlar. Kurnaz kadın:

— Yahu, şu havuzdaki kabağa ikimiz de taş atalım, eğer sen vurursan ben sana bir yüzük alayım, ben vurursam sen bana bir gerdanlık al, demiş. Her ikisi de taş atmışlar. Fakat yalnız kadın vurmuş. Adam hiddetlenerek kapıyı çekmiş, gitmiş. Akşam üstü çocuk lalasının evine uğrayarak o günkü hadiseleri anlatmış. Lala bu sefer de muvaffak olamayınca:

— Oğlum akşama bize gelirmisin, demiş. Çocuk:

— Olur lalacığım, gelirim, diyerek çıkmış, evine gitmiş.

Lala o akşam konakdaki kadının kız kardeşlerini de kendi evine davet etmiş. Çocuk da gelmiş. Lâf arasında lala çocuğa dönerek:

— Oğlum, senin güzel bir hikâyen vardı, onu bir anlat bakalım, demiş.

Çocuk anlatmağa başlamış. Tam hikâyenin sonuna geldiği zaman odanın kapısından içeri bir beyaz kedi girmiş. Çocuk hemen lâfı değiştirerek:

— Meğerse rüya imiş.... Demiş.

Oradaki kızlar lalanın üzerine hücum ederek onu öldürmüşler. Kendi kardeşlerini kocasından ayırarak bu çocuğa nikâh ettirmişler. Çocuk da müradına ermiş.......

ALTIN KOZALAKLI GÜMÜŞ SELVİ

Vaktile bir kadının hiç çocuğu olmazmış. Bir tahta parçası üzerine kaş göz yaparak bebek gibi salıncağa yatırmış. Kadıncağız hiç salıncağın başından ayrılmazmış. Zavallı efendisi eve geldiği zaman ağza atacak bir şey bulamazmış. Karısına nasihat edermiş.

— Hanım, vallahi senin yaptığını deliler yapmaz, hiç tahta parçasından bebek olur mu, şunu bırakta evin işile gücüyle meşgul ol, dermiş.

Kadın hiç aldırmazmış ve zaman zaman, aman çocuğum sancılanıyor, diye çırpınır, adamcağıza geceleri uyku uyutmazmış. O da bir gün hanımı görmeden bebeği pencereden dışarı atmış, atar atmaz orada büyük bir selvi ağacı vücude gelmiş.

Uzun zamanlardan sonra padişahın oğlu askerile birlikte kampa çıkmış ve bu selvinin bulunduğu yerde çadırlarını kurmuş.

Her gece şehzadenin baş ucuna altın şamdan, ayak ucuna gümüş şamdan konurmuş ve masasının üzerine bir tabak pasta bırakılırmış. Şehzade her sabah uyandığı zaman altın şamdanın ayak ucunda, gümüş şamdanın baş ucunda olduğunu ve pastanın yenildiğini görür, emirberlerini daima

ekdir edermiş. Onlar, kendilerinin yapmadıklarına ve kimseyi de görmediklerine dair yemin ederlermiş. Şehzade her gece uyumamak için çalışırmış, fakat bir türlü bekliyemezmiş. Nihayet bir gece beklemiş ve bu işlerin genç bir kız tarafından yapıldığını görmüş, kızın güzelliğine hayran kalarak ona her zaman yanında kalmasını söylemiş. Kız, her gece gün doğmadan selvi annesinin evine gideceğini, şayet üzerine gün doğarsa annesinin evlâtlıktan reddedeceğini söylemiş. Genç kız her gece şehzadenin odasına girer, gün doğmadan çıkarmış.

Birgün padişahtan: «Oğlum, üç dört güne kadar avdet et» diye bir telgraf gelmiş. Şehzade son derece müteesir olmuş. O gece kız gelince meseleyi anlatmış ve kendisile birlikte gelmesi için yalvarmış. Kız da katiyen selvi annesinden ayrılamıyacağını söylemiş. O gece bir çok eğlencelerden sonra uyumuşlar. Şehzade bir müddet sonra uyanmış ve askerlerine hazırlanmaları için emir vermiş. Kız hâlâ uyuyormuş. Nihayet gün doğmuş şehzade,kızın alnından öperek, yüzünden süzülen iri yaş damlalariyle incili çadırın kapısından uzaklaşmış.

Bir az sonra kız uyanmış, bir de ne görsün? Gün doğmuş, şehzade gitmiş. Üç dört saat evvel kahkahalarının doldurduğu büyük meydanlığı şimdi hıçkırıkları doldurmağa başlamış. Koşa koşa selvi annesine gitmiş:

— Kuzum selvi anneciğim, canım servi anneciğim, beni affet ve içeri al, diye yalvarmış.

Selvi anne müstehzi nazarlarla kızı tekdir etmiş ve kovmuş. Genç kız boğuk hıçkırıklar ve masum çehresinden dökülen göz yaşlarıyla selvinin dibinden uzaklaşmış. Uzun bir zaman yürüdükten sonra bir çobana rasgelmiş ve çobana yalvararak onun elbiselerini almış, kendi elbiselerini ona vermiş. Gitmiş, gitmiş, nihayet şehzadenin bulunduğu yere vasıl olmuş. çobanı yorgun gören şehzade, nereden geldiğini sormuş.

Çoban da:

— Altın kozalaklı gümüş serviden, demiş.

Şehzade, gayrı ihtiyarî çobanın ellerine sarılarak orada ne gördüğünü sormuş. Çoban:

— İncili çadır kurulu gördüm, keten gömlek dürülü gördüm, yâr yârinden ayrılmış, ah edip ağlar gördüm, demiş.

Şehzade düşüp bayılmış, sonra ayıltmışlar. Ayılır ayılmaz, çobana, ölünciye kadar yanında bulunmasını söylemiş. Çoban da gayesine nail olduğundan memnuniyetle orada kalmış. Şehzade bütün günlerini çobanın yanında geçirir ve daima çobana nereden geldiğini, neler gördüğünü sorarmış.

Babası bir gün şehzadeye kendisini bir kızla evlendireceğini söylemiş. Şehzade nâçar babasının sözünü kabul etmiş.

Düğün için bir çok hazırlıklar yapılmış. Evlenince her zaman çobaniyle serbest konuşamıyacağından çok müteessir oluyormuş. Çoban:

— Şehzadem, bana senin odanın üzerinde yeşil döşemeli bir oda yaptır ve ortasına da bir salıncak kurdur, içim sıkılırsa sallanır, vaktimi geçiririm, demiş. Şehzade bu söz üzerine çobanın istediklerini yaptırmış.

Düğün gecesi bunları koltuğa vermişler, şehzade de bir koluna gelin hanımı, öteki koluna da çobanı almış. Birçok eğlencelerden sonra herkes odasına çekilmiş.

Çoban ağlıya ağlıya odasına gitmiş, soyunmuş, saçlarını dökmüş, salıncağın ipini boynuna geçirmiş, tam kendini asacağı esnada uzun uzun eski günlerini hatırlamış ve derin hülyalara dalmış....

Aşağıda da şehzadenin aklına esmiş:

— Gidip çobanıma bakayım, nasıl sallanıyor, diyerek yukarı çıkmış, çobanın odasını anahtar deliğinden seyretmeğe başlamış. Genç kızı o şekilde gören şehzade kapıyı kırarak içeri girmiş, eski sevgilisini kucaklamış ve öteki gelini evine göndererek yeniden güzel eğlenceler tertip etmiş ve kırk gün kırk gece düğün yapılmış...

FAKİR KIZ

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, zaman zaman içinde, deve tellâl iken, eşek hammal iken, eski hamamın tası yok, peştemalın ortası yok, falan filân, pireyi yutup deveyi kucağına alan , işittin mi hiç böyla bir yalan...

Bir zamanlar fakir bir kadının bir kızı varmış. Kadın ötede beride çamaşır yıkar, ortalık bakar, kızı da evin işlerini yaparmış.

Fakir kız haline bakmadan süse püse çok üzenirmiş. Bir gün annesinin boynnna sarılarak:

— Ah anneciğim, ben yarın hamama gideceğim, çamaşırını yıkadığın hanımefendinin güzel entarisini benim için bir günlük istesene, ne olur, diye yalvarmış.

Kadın;

—Olmaz kızım, ben nasıl isterim, öyle şey söyliyemem, demişse de baş edememiş. Çaresiz kalınca hanımefendiye gitmiş:

— Hanımefendi, size bir ricaya geldim; kızım bu gün düğüne gidecek, sizin elbiselerinizden bir katını istiyor, bir gün için müsaade ederseniz çok teşekkür ederim, demiş.

Hanımefendi, hay hay, diyerek bir kat güzel elbise hazırlamış, içine de on altın koymuş ve kadına vermiş.

Fakir kadın;

—Allah sizden razı olsun, beni çok memnun ettiniz, teşekkür ederim, diyerek elbiseyi almış ve evine götürmüş.

Ertesi gün kız giyinmiş, hamam takımlarını hazırlamış, bir araba çağırarak binmiş ve hamamın önüne gelince arabacıya «dur!» emrini vermiş.

Araba durmuş, küçük hanımefendi de hamama girmiş. Hamamcı bunu bir paşa hanımı zannederek karşılamış. Ustalar koltuğuna girmişler. Bir kurna hazırlatmış, soyunduktan sonra gene koltukla kurnasına gitmiş. Kendisini güzelce yıkatmış. O sırada da bitişik kurnada başka bir hanımefendi yıkanıyormuş. Hemen ahbap olmuşlar, kahveler, limonatalar gelmiş, içmişler ve sonra yıkanarak çıkmışlar, giyinip kuşanmışlar.

İkisinin arabası da kapıda bekliyormuş. Yalancı hanımefendi ötekine;

— Kuzum hanımefendi, eğer tenezzül buyurursanız bu akşam bizim eve gidelim, beraber kalalım, demiş.

Hanımefendi razı olmuş, kızın arabasına binmiş. Araba da gitmeğe başlamış.

Arabacı hiç bir şey bilmediği için kız düşünmeğe başlamış... Gitmişler, gitmişler, bir mahallede yemyeşil bir bahçe ortasında, iki taraflı kapılı bir köşkün önüne gelmişler. Kız içerden «çek arabacı!» demiş. Araba bahçeye girmiş.

Kapıdan uşaklar, efendiler çıkmış, halayıklar, buyurun, demişler. Kâhya kadın da şaşırmış, kendi kendine:

— Acaba kimdirler? Demiş durmuş.

Derken çarşafları alınmış, misafir odasına götürülmüşler, kahveler gelmiş.

Meğer o evin hanımefendisi yeni ölmüşmüş, paşa da bekârmış. Akşam olunca paşa köşke gelmiş, küçük hanım da misafire:

— Müsâde ederseniz gidip paşayı göreyim, diyerek dışarı çıkmış, kâhya kadına vaziyeti anlatarak; ben kendimi bu evin hanımı dedim, sakın beni utandırmayın, demiş. Kâhya kadın da, hanımefendinin vefat ettiğini ve paşanın bekâr olduğunu söylemiş.

Kız, misafirin yanına dönmüş. Kâhya kadın da paşanın odasına girmiş, olan vakayı anlatmış, kızın, kendisini bu evin hanımı diye tanıttığını, mahcub etmemeleri için rica ettiğini, çok terbiyeli ve güzel bir kız olduğunu söylemiş.

Bu, paşanın çok hoşuna gitmiş ve kızı almağa karar vermiş. Selâmlığa haber göndermiş, cemaat gelmiş, kıza nikâh kıyılmış, şerbetler içilmiş, sonra da kız misafir hanımın yanına dönmüş. Bir az sonra halayıklar içeri girmişler:

— Hanımefendi, sizi paşa çağırıyor, demişler.

Kız hemen dışarı çıkarak paşanın yanına gitmiş ve teşekkür ettikten sonra tekrar misafirin yanına gelmiş.

Yatma zamanı gelmiş ve misafir hanım yatmış, rahat etmiş.

Sabah olunca misafir gitmiş. Kızın annesi de hadiseyi haber almış, elbiseyi almağa gelmiş. Sıkılarak kızının yanına girmiş, elbiseleri almış ve yerine götürmüş, hanımefendiye kızının yaptıklarını söylemiş. Hanımefendi çok memnun olmuş. Kadın da kızının köşküne dönmüş... Onlara kömür... Bizlere ömür.

— Devam edecek —

Naki Tezel

* ÂŞIK ÖMER'İN NEŞREDİLMEMİŞ KOŞMALARI *

Halk edebiyatımızın yorulmaz araştırıcısı Sadettin Nüzhet Ergun, kalın bir cilt halinde «Âşık Ömer Divanı» nı neşretmiştir. Şairin belli başlı divanlarını gözden geçiren nâşir, Âşık Ömer'in aruz veznindeki şiirleri arasından beğendiklerini ve eline geçen koşmaların hepsini divana almıştır. Türk halk edebiyatı için hususî bir ehemmiyeti hâiz olan Âşık Ömer'in koşmaları bu neşredilenlerden ibaret olmasa gerektir. Nitekim arkadaşımız Remzi Buldam'a büyük babasından intikal etmiş olan eski bir cönkte Âşık Ömer namına mukayyet basılmamış birkaç koşmaya rasgeldik. Âşık Ömer'in tam bir divanının meydana getirilmesini kolaylaştırmak maksadiyle şimdilik bunlardan üç tanesini neşrediyoruz:

I

Şu fenada bizi dilde söyleyen
Ya hasımdır ya hasuttur ya habip
Bendeyleyüp gurbetlikte eğleyen
Ya sudur [1] ya türaptır ya nasip

Mübtelâ Kalender gönlümde pası
İltifat eyleyüp gidermez yası
Âşıklara mahbupların duası
Ya mihnettir ya nadandır ya rakip

Derd-ü-gamı vücudüne denk eden
Hasret ile vücudünü seng eden
Gece gündüz efkâr ile cengeden
Ya âşıktır ya güvahtır ya garip

Düştü bu Ömer [2] sevdayı gamda
Kimisi sefada kimisi gamda
Aşka düş olalı ismim âlemde
Ya delidir ya velidir ya mürit [3]

II

Ol tıflı nevreste şuhı cihanım
Hublar içre şimdi bir danecedir
Acep bivefadır çeşmi fettanım
Gönlüm ol ecilden divanecedir

Bilmez ol bîvefa yarı sadıkı
Bigâne zanneder vasla lâyıkı
Gamzesi nuşeder hunı âşıkı
Böyle bir gözleri mestanecedir.

Kırmızı şal ile bulmuş letafet
Âşıkın aklını almakta gayet
Aya kaddi kılca ne dai (?) kıyafet
Ne güzel kesimli merdanecedir

Ömer sevdasını baştan aşırmış
Hayali yâr ile kendin şaşırmış
Böyle bir fettana gönül düşürmüş
Aybeylemen bir az divanecedir

III

Sana nail olup ey çeşmi mestim
Hasretinle kaddim büküldü gayet
Ganımdan ziyade sevgili dostum
Yine senden olur bana inayet

Beni mecnun etti ol saçı leylâ
Hâlime merhamet kılmadı asla
Ah - ü - feryad edüp sahra - be - sahra
Bir zaman gezeyim mecnun kıyafet

---

[1], [2] Eksik.
[3] Kafiye düşük.

Na ehiller bundan hisse alamaz
Başına gelmeyen vakıf olamaz
Bu derdimin dermanını bulamaz
Bir araya gelse bütün vilâyet

Cemalin görmeye çekinir canım
Gel beni ağlatma çesmi fettanım
Mahlâsım Adlîdir Ömer beyanım
Bu mülketten etmem gayrı feragat.

*
* *

Divan'da 140 ıncı manzumenin:

Ne sine zanina timar bulunur

Mısraı, elimizdeki cönkte:

Ne sinem zahmına tîmar bulunur

Şeklinde geçmektedir. Aynı manzumenin Divan'da:

Goncanın yanında bir har bulunur

Mısraı bizim cönkte:

Goncanın yanında bed har bulunur

diye geçmektedir.

Divan'da 125 numara ile işaret edilmiş koşmanın şu şekilde görülen:

Çıkmaz hatırımdan nakşı hayalin

Mısraı cönkte şu şekilde:

Ruz - u - şep fikrimden gitmez hayalin

Aynı koşmaya ait olmak üzere Divan'daki şu mısra:

Güzeller şahısın yoktur bahane

Cönkte şu şekilde:

Gerçi kim hüsnüne yoktur bahane

Divan'daki:

Kaşların var iken ok yayı neyler

Mısraı cönkte:

Kaşların var iken dil yayı neyler

Yine Divandaki:

Âşık olmayan bu davayı neyler

mısraı da cönk'te:

Âşıkın olmayan davayı neyler

şeklinde kaydedilmiş bulunmaktadır.

Divan'da 123 numarayı taşıyan koşmanın şu mısraı:

Ne yüzden varırız mahşer yerine

Cönk'te :

Ne yüzlen varırız mahşer yerine

Şeklinde görülmekte; aynı koşmanın Divan'da :

Dahi adulara çok kanımız var

Şeklinde görülen mısraı ise cönk'te :

Dahi adularea.....

şeklinde bulunmaktadır.

Bu (Variante)lar Divan'daki şekillere müreccah görünüyor. Biz bu yazıyı daha fazla uzatmak istemeyoruz. Başı sonu eksik ve kabı kopuk olan elimizdeki cönk bir kısım halk şairlerinin ve ezcümle Âşık Ömer'in bir takım şiirlerini ihtiva ediyor. Cöngün ortalarında bir yerde «sene bin yüz kırk iki» ibaresi görülüyorsa da bunu mecmuanın istinsah tarihi olmak üzere kabul etmek müşküldür. Âşık Ömer'in şiirleri bahsine ileride yine temas edeceğiz.

Naci Yüngül

KADıRLı LEHÇESı

İşaretler:
B : Bulunamamıştır.
L : Lehçei Osmani.
Ç : (Çağatayca - Türkçe) lûgat, Süleyman Ef.

A

Acar: (B.) yeni.
Açkı: (B.) kilit.
Ağmak: (Ç. L.) suut etmek, çıkmak, «Gönülsüz namaz göklere ağmaz.»
Ağanağacı: (Ç. ağuağacı) zekkum.
Ağnamak: (Ç. gülmekten bayılmak) yatup yuvarlanmak, toza belenmek, yerlere sürterek sırtını kaşımak (hayvanlar hakkında).
Ağnak: Av hayvanlarının yatup yuvarlandığı, ağnamayı âdet edindiği kumluk ve tozluk yer.
Ağıt: (B.) mersiye.
Ağıt yakmak: Mersiye söylemek.
Ağrık: İleri sürülen veya geride bırakılan ihtiyat, fazla eşya. (göçlerde.) (Ç. Uğruk: nakliyat katarı).
Alaz: (B.) orman içindeki seyrek çalılı yer, alan.
Albastı: (Ç. bir nevi mahuf, mühip peri) kâbus.
Alayçık: (B.) ottan, çöpten yapılmış değirmi kulübe.
Arbaz: (B.) zayıf, cılız (çocuklar hakkında).
Annaç: (B.) karşı, yamaç.
Andız: (B.) dikenli ardıç ağacı ve onun meyvası. (Ç.: çalılık, tarla.)
Aşlanık: (B.) şaka, lâtife, yârenlik.
Ansız: (B.) itimatsız, hiç bir şeye inanmıyan.
Atıkmak: (Ç.: nam ve şöhret kazanmak.) gürbüzlemek.
Avurna: (B.) dişi deve.

B

Balkımak: (L. balık pulu gibi parlamak) birdenbire parlamak, (şimşek gibi).
Bakanak: (L. hayvanatın çatal tırnağı) geviş getiren hayvanların dumura uğramış, küçük tırnakları.
Banı: (B.) mandıra.

Bartıl: (B.) rüşvet.
Bartılcı: (B.) mürteşi (bartıl almak, bartıl vermek, bartıl yemek).
Bastık: (Ç. Bastuk, bir nevi meyva şurubu) bir nevi tatlı ekmek.
Bankış: (B.) dişi domuz
Bayak: (B.) demin, biraz evvel.
Berk: (Ç.) sert, sağlam, kavi.
Bellengeç: (B.) ilk yapılan, bellemek maksadile yapılan iş, iptidaî.
Bedirik: (B.) iğirmek için hazırlanmış, yuvarlanmış, temiz pamuk.
Bibi: (Ç. hanım, efendi, muallim, büyük valde) hala.
Bicik (B.) meme.
Bişek: (L.) yayıkta ayranı dövmeğe mahsus alet.
Beserek: (L. bisirik: kuvvetli deve, buharla beyaz deveden hasıl olan koşu hayvanı) dişi katır.
Boduk: (L.) henüz doğmuş deve yavrusu.
Boğnak: (Ç.: yağmursuz şedit fırtına.) sağnak, fasıla ile gelen şedit, fırtınalı yağmur.
Boruk: (B.) bir nevi yapraklarını dökmez, yuvarlak, uzun yapraklı ve ip gibi sağlam çalı.
Böcük: (B.) böcek
Böcü: (B.) ipekböceği.
Böcü tutmak: (B.) ipekböceği beslemek.
Buymak: (B.) çok üşümek.
Büğemek: (B.) akar suyun önünü kapayarak şişirmek.
Büğenmek: (B.) kendikendine şişmek, içlenmek.
Büğet: (B.) önü kapanarak şişirilen su, derin ve durgun su.
Bük: (B.) sık çalılık.

C

Cardın: (B.) iri fare, sıçan.
Caretmek: (Ç.) yalvarmak, imdat istemek.
Care: (B.) bir nevi testi, küçük iki kulplu küp.
Ceren: (B.) ceylan.
Ceç: (B.) harman savurulduktan sonra orta yere yığılan hububat.
Cerge: (Ç. çerge) balık sırtı göçebe çadırı.
Cecik: (B.) küçük demir halka
Ceciği gevşemek: (tabir) kendini tutamamak, «Baltacı Mehmet Paşa Katerina'yı görünce ceciği gevşedi.»

Cereme : (B.) para cezası.

Cip : (B.) pek, gayet, haddinden fazla. «Cip çok, cip güzel gibi.»
Ciğir : (B.) işten kaçar, işe yanaşmaz (hayvanlar hakkında).
Cilpirti : (B.) bir nevi çalı.
Cıba : (B.) domuz yavrusu.
Cilkes : (B.) tamamen, kat'iyen, birdemlik.
Cıllımak : (B.) mızıkçılık etmek.
Cılaz etmek : » »
Culuk : (B.) hindi.
Cücük : (B.) kuş yavrusu.
Cüsün : (B.) cins, çenit.

Ç

Çala : (Ç. yarım, nısıf) müstamel, kullanılmış, yepyeni değil.
Çaman veya çemen : (B.) pirzola, pirzolalık dilim dilim yapılmış et.
Çangal : (Ç. Çankal, avuç, kapza) çatal, dal budak.
Çangallı : (B.) geyik boynuzu gibi dallı budaklı
Çaltak : (B.) dallı budaklı kuru çalı.
Çapar : (B.) çopur, çilli, çiçek bozuğu.

Çelpeşik : (B.) karma karışık. «Bu günlerde işim pek çelpeşik, gibi.»
Çepel : (B.) bulaşık, pis, bulaşıklı.
Çepel yumak : (B.) Bulaşık yıkamak.
Çengetir : (B.) bir nevi küçük çadır.
Çem : (B.) çimen
Çetil : (B.) fidan, fide.
Çer : (B.) küçük bir zehirli böcek.
Çerlemek : (B.) çer böceğini yiyerek ölmek.
Çiğ : (Ç. de çiğ) kamıştan örme çit, kamıştan örülmüş perde.
Çiyindiriğ : (B.) çiğnemekle erimez zayıf ve yaşlı hayvan eti.
Çintimek : (B.) sert kabuklu meyvaların kabuğunu kırıp içini yemek.
Çirçir : (Ç. circir) pamuğu tanesinden ayıran alet.
Çitimek : (B.) elbise veya herhangi dokuma bir şey üzerinde açılan deligi aynı çeşit iplikle bellisizce örmek.
Çirtik : (B.) tırtıl, bir şeyin kenarındaki diş.
Çinçik : (B.) serçe gibi küçük kuş.

Çimildemek : (B.) yavaşça birisinin kulağına fısıldamak.
Çimil : (B.) gizli laf.
Çimgişmak : (B.) etrafa dağılmak, sıçramak.

Çitil: (B.) bakırdan yapılmış bir nevi küçük koğa, helke.
Çiğin: (Ç. L.) omuzla boyun arası.
Çirtim: (B.) Küçük salkım.
Çıngı: (B.) kıvılcım
Çıgır: (Ç. doğana manend bir kuş ismidir.)
Çoturuk: (B.) dişleri gayrı muntazam adam.
Çor: (B.) grig nezle.
Çortmuk: (B.) budak.
Çotul: (B.) ağaç gövdesinin ikiye ayrıldığı yer, çatal yeri.
Çorma: (Ç, L. çemçe) büyük ağaç kaşık.

D

Dadamık: (B.) hayvanları alıştırmak için verilen bir parçacık yem.
Dalga: (B.) kitap ve defter yaprağı.
Dalcınmak: (B.) bayılmak
Darbız: (L.) tarladaki inbata kâfi rutubet.
Davış: (B) ayak sesi.
Dalap: (B.) kızışmış (hayvanlar hakkında) aygır isteyen kısrak.
Daşırgamak: (Ç. daşırganmak, yürürken ayağını taşa dokundurmak) ayak taş aşındırarak yürüyemez olmak (hayvanlar.)
Demlik: (L. ba mülkname verilen arazi.) ebediyen, kat'i, geri almamak üzere veriş keyfiyeti.
Devre: (B.) ters, yanlış.
Deri: (B.) perşembe günü.
Dikeç: (B.) direk.
Diki: (B.) küçük bir parça et.
Dink veya devlip: (B.) hububatı kabuğundan ayırmak için bir nevi değirmen.
Dil: (B.) anahtar.
Dilleşmak: (B.) yabancı bir dille konuşmak.
Dingil: (B.) tepe, zirve.
Diyadı: (B.) daima, herzaman.
Dışlıksız: (B.) yaramaz, rahat vermez.
Dışlık: (B.) rahat, huzur. «Dışlığım gelmiyor: ne yapacağımı bilmiyorum, içim sıkılıyor.»

— Devam edecek —

Toplayan
Osman Bahadırlıoğlu.